

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

Prof. dr Andrzej ZOLL

00-090 Warszawa
Al. Solidarności 77

Tel. centr. 551 77 00
Fax 827 64 53

Warszawa, 14 listopada 2001 r.

35312

RPO/389136/01/IX/ZS

Przewodniczący
Senackiej Komisji
Obrony Narodowej
i Bezpieczeństwa Publicznego

Szanowny Panie Ministrze,

W dniach 11 - 16 października 2001 r. Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich dr J. Świątkiewicz oraz pracownicy Zespołu Ochrony Praw Żołnierzy i Funkcjonariuszy Służb Publicznych Biura RPO (Dyrektor Zespołu B. Zoń oraz Główny Specjalista Z. Szałaj) przebywali w polskich jednostkach wojskowych SFOR - Bośnia i Hercegowina oraz KFOR - Kosowo, wchodzących w skład sił pokojowych NATO.

Podczas pobytu dokonano kontroli przestrzegania praw obywatelskich żołnierzy. Przeprowadzono rozmowy z ich Dowództwami, żołnierzami zawodowymi oraz żołnierzami zasadniczej służby wojskowej. Zapoznano się z warunkami służby tych pododdziałów. Skontrolowano zakres realizacji uwag i postulatów odnotowanych w czasie poprzednich kontroli i przekazanych Ministrowi Obrony Narodowej z prośbą o podjęcie działań zmierzających do ich rozwiązania.

Przedmiotem działań kontrolnych było zbadanie:

- a) stanu prawnego związanego z funkcjonowaniem kontyngentów, warunków pełnienia służby: zakwaterowania, organizacji żywienia, umundurowania oraz pełnienia służby i wypoczynku;
- b) możliwości łączności z krajem;

- c) dostępności do służby zdrowia;
- d) możliwości uczestniczenia w praktykach religijnych;
- e) spraw dyscyplinarnych;
- f) stosunków międzyludzkich;
- g) organizacji i realizacji planów urlopowych;
- h) skarg i zażaleń (wysłuchania indywidualne);
- i) kontroli wypłacania należności finansowych.

W toku realizowanych przedsięwzięć kontrolnych oraz w przeprowadzonych rozmowach zarówno zbiorowych jak i indywidualnych nie odnotowano symptomów rażącego łamania praw obywatelskich żołnierzy. Stwierdzono jednak szereg problemów wymagających rozwiązania, zwłaszcza z powodu ich już wcześniejszego podjęcia przez Rzecznika.

Do najistotniejszych problemów zgłaszanych przez żołnierzy zarówno w SFOR jak i KFOR zaliczyć należy:

1. W dalszym ciągu żołnierze zawodowi podnoszą pogłębiający się problem braku stabilności w służbie pełnionej w kraju, spowodowanej ciągłą redukcją stanów osobowych armii. Żołnierze w wypowiedziach podnosili szczególnie problem braku informacji z tego zakresu. Wskazywali na problem małej skuteczności działań rekonwersyjnych. Żołnierze zawodowi najczęściej po wypowiedzeniu im stosunku służbowego pozostawiani są bez pomocy zarówno prawnej jak i faktycznej. W rozmowach stwierdzają, że coraz częściej rozwiązanie stosunku służbowego dotyczy żołnierzy, którym do uzyskania uprawnień emerytalnych brakuje niekiedy zaledwie kilku miesięcy. Problem ten narasta i zdaniem samych żołnierzy wymaga podjęcia działań prowadzących do zapewnienia tej grupie zawodowej praw wynikających z obowiązujących przepisów prawa. Postulowano by między innymi zwolniono odszkodowania za skrócenie okresu wypowiedzenia z pobieranego podatku od uzyskiwanego przychodu, zwłaszcza, że skrócenie tego okresu uzależnione jest od zgody żołnierza.

2. Odrębnym zagadnieniem jest coraz częściej występujący problem braku gwarancji powrotu na stanowisko pełnione w kraju przed wyjazdem na misję. Fakt przebywania poza granicą, utrata kontaktu z jednostką macierzystą i w konsekwencji brak wpływu na zmiany strukturalne jednostki, stawiają tych żołnierzy w sytuacji zwiększonego prawdopodobieństwa otrzymania wypowiedzenia stosunku służbowego. Wnoszono by fakt wyjazdu na misję zgodnie z decyzją Ministra Obrony Narodowej obligował służby kadrowe w kraju do zagwarantowania takiemu żołnierzowi możliwość objęcia równorzędnego stanowiska w jednostce, w której pełnił służbę przed wyjazdem. Brak takiej pewności rodzi niepokój o przyszłość zawodową po powrocie do kraju i powoduje w tej sytuacji obawy przed podjęciem decyzji o wyjeździe.

3. Wskazywano także na problemy dalszej deprecjacji finansowej żołnierzy oraz katastrofalnej sytuacji mieszkaniowej kadry. Zła sytuacja finansowa oraz rosnące

bezrobocie w miejscowościach stacjonowania jednostek, prowadzi do konieczności szukania dodatkowych źródeł dochodów - mimo ustawowych ograniczeń w podejmowaniu pracy poza wojskiem. Sytuacja ta powoduje między innymi możliwość występowania takich zjawisk jak stwierdzone fakty usiłowania przewożenia do kraju narkotyków czy innych towarów, pozwalających na uzupełnienie budżetów rodzinnych. Z całą mocą podkreślano, iż w tej sytuacji zapis art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 30 czerwca 1970 r. o służbie wojskowej żołnierzy zawodowych (tekst jedn. Dz. U. z 1997 r. Nr 10, poz. 55 z późn. zm.) obligujący Państwo do zapewnienia żołnierzom zawodowym warunków umożliwiających pełne oddanie się służbie Narodowi i Ojczyźnie oraz zapewniających godziwe życie, nie jest realizowany.

4. W dalszym ciągu odnotowano skargi na funkcjonowanie Wojskowej Agencji Mieszkaniowej. Jej działalność spotyka się z krytyką, w szczególności w odniesieniu do wydawanych decyzji o wysokości pobieranych czynszów, nie wypłacania ekwiwalentu pieniężnego w zamian za rezygnację z kwatery należnych żołnierzom zgodnie z postanowieniem art. 24 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 22 czerwca 1995 r. o zakwaterowaniu Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 86, poz. 433 z późn. zm.). Czas oczekiwania na wypłacenie tego ekwiwalentu sięga często nawet kilku lat. Podporządkowanie Wojskowej Agencji Mieszkaniowej Ministrowi Skarbu odbierane jest przez żołnierzy jako nieporozumienie będące przyczyną powstawania tych opóźnień.

5. Podnoszono także problem braku możliwości dowódców kontyngentów do nagradzania podległych im żołnierzy zawodowych, zgodnie z art. 2 ust. 3 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o dyscyplinie wojskowej (Dz. U. Nr 141, poz. 944 z późn. zm.), który nakłada na przełożonych obowiązek tworzenia warunków zapewniających przestrzeganie dyscypliny wojskowej przez podporządkowanych im żołnierzy oraz warunków do ich wyróżniania. Brak tego rodzaju uprawnień powoduje ograniczenie możliwości pozytywnego wpływu na jakość wykonywanych zadań i kształtowanie motywacyjnego systemu oceny pełnionej służby w tak specyficznych warunkach.

6. W dalszym ciągu, mimo wyjaśnienia żołnierzom podjętych przez Rzecznika działań, podnoszony jest problem uznania ich rejonów służby jako strefy działań wojennych. W tym kontekście wskazywano na zagrożenia upoważniające do nadania tego statusu i w konsekwencji przyznania im stosownego dodatku finansowego oraz odpowiedniego procentowego zwiększenia (0,5 % za każdy miesiąc służby) podstawy wymiaru świadczenia emerytalnego. Możliwość uzyskania prawa do tego zwiększenia jest najbardziej oczekiwana, zwłaszcza wobec realizacji kolejnych redukcji jednostek wojskowych.

7. W obu kontyngentach powracano również do problem tzw. „mienia przesiedleniowego” i pojawiających się informacji o zmianie obowiązujących przepisów dotyczących sprowadzania na terytorium RP zakupionych poza granicami samochodów osobowych. Jak wynika z tych informacji, jedynie w przypadku zakupu samochodu na

pół roku przed powrotem do kraju i jego zarejestrowanie w kraju pobytu, upoważnia żołnierza do skorzystania z uprawnień wynikających z prawa do „mienia przemieszczalnego”. Tego rodzaju rozwiązanie powoduje konieczność wydatkowania przez żołnierzy dodatkowych znacznych kwot na dokonanie rejestracji w kraju działania misji i znalezienia możliwości przechowania samochodu, tym bardziej, że przepisy prawne upoważniające do zwolnienia od cła rzeczy osobistego użytku- zdaniem żołnierzy, winny mieć zastosowanie także do nich.

8. Zarówno żołnierze zawodowi pełniący służbę w KFOR jak i SFOR sygnalizowali konieczność uregulowania problemu dodatku, który żołnierzom zasadniczej służby wojskowej oraz pracownikom cywilnym wypłacany jest w wysokości 100 USD. Dodatek ten zastępuje jakoby brak dodatku wojennego i nie znany jest im powód niewypłacania go jedynie żołnierzom zawodowym - mimo pełnienia służby w tych samych warunkach. Fakt ten traktują jako łamanie zasad sprawiedliwości. Zdaniem Rzecznika Praw Obywatelskich istnieje pilna potrzeba zgodnie z postanowieniem § 17 pkt 4 Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 5 grudnia 2000 r. w sprawie uposażeń i innych należności pieniężnych otrzymywanych przez żołnierzy wyznaczonych do pełnienia służby poza granicami państwa (Dz. U. Nr I 15 poz. 1198), przyznania im tego dodatku.

9. Podnoszono także problem potrącania w związku z przebywaniem na urlopie w kraju, ekwiwalentnej części otrzymywanego dodatku zagranicznego oraz niewypłacania dodatku kantynowego.

10. W rozmowach sygnalizowano także problem długiego czasu oczekiwania na decyzje kadrowe dot. wyznaczania żołnierzy na poszczególne stanowiska w jednostkach kontyngentów oraz konieczność ograniczenia komórek decyzyjnych powołanych w MON, Sztabie Generalnym i Dowództwie Wojsk Lądowych prowadzących problematykę kwalifikacji, funkcjonowania i planowania misji. Brak scentralizowanego systemu decyzyjnego prowadzi do zwiększających się trudności w naborze do misji oraz powoduje niepotrzebne perturbacje kompetencyjne nawet w "drobnych" sprawach kadrowych, socjalnych, finansowych itp. Postulowano, by o uczestnictwie żołnierzy w misji decydowała jedna komórka organizacyjna np. w Sztabie Generalnym w oparciu o posiadaną dokumentację dotyczącą przydatności żołnierzy do pełnienia tej służby.

11. Sugerowano, by rotacje jednostek odbywały się w oparciu o pododdziały funkcjonujące w kraju i jedynie dobór na niezbędne stanowiska specjalistów dokonywano z innych jednostek.

12. Z satysfakcją odnotowano rozwiązanie problemu żołnierzy KFOR pełniących służbę na przejściu granicznym Deneral Jankovic w związku ze stwierdzeniem w czasie poprzedniej kontroli zapylenia rejonu przez pracującą w pobliżu cementownię. Zmiana systemu pełnienia służb i odpoczynku oraz dostarczenie żołnierzom technicznych środków ochrony przed wdychaniem pyłu cementowego, znacznie ograniczyło zagrożenie zdrowia pełniących tam służbę.

13. W dalszym ciągu nie rozwiązano problem obiegu korespondencji prywatnej z krajem. Sygnalizowano, że listy oraz prasa jest dostarczana do pododdziałów z kilkutygodniowym opóźnieniem. Wnioskowano by podjąć działania prowadzące do przyspieszenia tego obiegu.

14. Podniesiono także problem ubezpieczania żołnierzy w jednostkach SFOR i KFOR. Jak wynika z przeprowadzonych rozmów żołnierze są ubezpieczeni jedynie przez Centralę „Wojskowe Misje Pokojowe”, natomiast żołnierze misji pokojowych pełniących służbę pod flagą ONZ ubezpieczani są dodatkowo przez tę Organizację. Wnoszono o zbadanie możliwości objęcia tym ubezpieczeniem także ich kontyngentów. Problem ten sygnalizowany był również przez żołnierzy podczas poprzedniej kontroli i wymaga jednoznacznego rozstrzygnięcia.

15. Sugerowano także potrzebę zwiększenia ilości etatów przeznaczonych dla prawników mogących udzielić dowódcom i żołnierzom pomocy prawnej w ich indywidualnych sprawach. Postulowano, by osoby te miały obowiązek informowania żołnierzy o zmianach przepisów pragmatycznych i reprezentowania ich interesów, również wobec postanowień podejmowanych w Dowództwach NATO. Podnoszono także potrzebę zwiększenia uczestnictwa oficerów polskich w dowództwach misji.

16. Żołnierze podnosili również problem pozbawiania ich, już w czasie przeszkolenia w ośrodku przygotowującym do misji, dodatków finansowych wynikających z wykonywanych zadań i posiadanych specjalizacji wojskowych (np. dodatek za skoki spadochronowe). Wnoszą o ich zachowanie, bowiem na fakt nie spełnienia koniecznych wymogów dla ich otrzymywania nie mają żadnego wpływu. Żołnierzom zasadniczej służby wojskowej w tej sytuacji zmniejsza się pobierany przez nich żołd. Sygnalizują ponadto, że w czasie służby poza granicą nie mają możliwości wykorzystania należnego im urlopu ustawowego. Natomiast po powrocie do kraju kierowani są do rezerwy bez zrealizowania tego prawa. Problem wymaga pilnego rozwiązania poprzez np. stworzenie prawnej możliwości zapłacenia za niewykorzystany urlop - co postulowali sami zainteresowani.

17. W wielu rozmowach sygnalizowano także potrzebę ustalenia tzw. „socjalnego standardu NATO” odnoszącego się zarówno do poziomu zabezpieczenia socjalnego polskich kontyngentów jak i uprawnień wynikających z pełnienia tego rodzaju służby. Żołnierze twierdzą, że tak znaczne zróżnicowanie w poziomie tych zabezpieczeń odbierają jako ich nierówne traktowanie przy wykonywaniu analogicznych zadań. Postulowano w szczególności w SFOR, by ujedynolicono przepisy związane zarówno ze szkoleniem jak i innymi wykonywanymi przez nich zadaniami oraz wypoczynkiem w czasie wolnym.

18. W szczególności w odniesieniu do KFOR kierowano do Rzecznika skargi na brak urządzeń klimatyzacyjnych w kontenerach zamieszkałych przez żołnierzy. W związku z upałami w pomieszczeniach tych temperatura sięga nawet 65 stopni C i uniemożliwia jakkolwiek wypoczynek. Zdaniem Rzecznika problem ten wymaga pilnego rozwiązania.

19. Żołnierze SFOR wykonujący zadania saperskie sygnalizowali potrzebę dostosowania krajowej „Instrukcji saperskiej” do przepisów międzynarodowych obowiązujących w tym kontyngencie. Brak kompatybilności nastęrcza im wiele problemów. Postulowali, aby działania polegające na monitorowaniu (sprawdzanie terenu, dróg) traktować jako rozminowanie i przyznanie im z tego tytułu stosownego dodatku. Wnosili o pilne rozwiązanie tego problemu.

W czasie rozmów, zarówno indywidualnych jak i zbiorowych, żołnierze zasadniczej służby wojskowej nie zgłaszali zachowań określanych jako „fala”. Żołnierze oceniając stosunki międzyludzkie w pododdziałach określają je jako dobre i mimo ciężkich warunków służby nie zgłaszają naruszeń ich praw. Zorganizowany w jednostkach system nadzoru pozytywnie wpływa na eliminowanie powstających napięć.

W rozmowach nie zgłaszano także uwag dotyczących dostępności do praktyk religijnych.

System służb nie stanowi w jednostkach problemu mogącego prowadzić do powstawania konfliktów. W jednostkach nie stwierdzono faktów stosowania odpowiedzialności zbiorowej.

Wyżywienie oceniono jako dobre zarówno pod względem ilościowym, jakościowym jak i urozmaicenia podawanych posiłków. Zaopatrzenie w niezbędne napoje gwarantowało pełne zabezpieczenie potrzeb żołnierzy. Pozytywnie oceniono tzw. „barowy” system wydawania posiłków pozwalający na racjonalne wykorzystanie przygotowanych produktów. Postulowano wprowadzenie tego systemu w ich macierzystych jednostkach.

Nie wnoszono uwag dotyczących możliwości utrzymania właściwego poziomu higieny osobistej. Praktycznie bez ograniczeń żołnierze mogą korzystać z urządzeń sanitarnych (natryski, pralki), zaś ilość dostarczanych im środków chemicznych koniecznych dla zachowania czystości jest w ich ocenie wystarczająca. Zgłaszano jedynie uwagi do jakości tych środków oraz konieczności golenia się jednorazowymi maszynkami przez dwa tygodnie.

Nie odnotowano skarg na funkcjonowanie służby medycznej jednostek. Nie było również uwag dotyczących zaopatrzenia w leki - w ocenie żołnierzy opieka medyczna jest w pełni satysfakcjonująca.

Wskazane wyżej uwagi dotyczące stwierdzonych nieprawidłowości oraz bieżące uwagi i wnioski omówiono z Dowódcztwami kontyngentów.

Tak jak podczas poprzednich kontroli, mimo stwierdzenia nieprawidłowości (nie wynikających z błędów w dowodzeniu PKW), na podkreślenie zasługuje fakt wysokiej oceny działań polskich żołnierzy, ich zdeterminowanie i fachowość, widoczny wysiłek, które to pozytywy uprawniają do przekazania wszystkim żołnierzom SFOR i KFOR wyrazów uznania i podziękowania za godne reprezentowanie naszego Kraju.

- Na podstawie art. 13 ust. 1 pkt 2 ustawy o Rzeczniku Praw Obywatelskich (tekst jedn. Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147) proszę Pana Ministra o spowodowanie podjęcia działań zmierzających do rozwiązania zasygnalizowanych problemów i powiadomienie mnie o podjętych decyzjach.

Łączę wyrazy szacunku

/-/ Prof. dr Andrzej Zoll